

üti a fülét a kő alól a csontjaim jajongása. Majd hüppögve zokogom: — Fáj! Fáj! ... — És hiába, hogy fáj, boldog vagyok ... még soha nem voltam olyan boldog, sokkal, de sokkal boldogabb vagyok, mint amikor éltem! ... Taposs keményebben! Még keményebben!”

Tehát mélyen benn bolyongunk a kilencéves gyermek erdejében — mert jeleztem, most, 90. születésnapján, harlekinfejű anyagmozgatójával minden bizonnyal előcipeltet majd egy kilencéves korában festett erdőképet —, bolyongunk megilletődve, ám mégis mind kíváncsibban, mind mohóbban lesve kifelé, kémlelve a kinti égboltot, amelyet Gamulin olyan meggyőzően azonosított Konjović vásznain Laza Kostić Santa Maria della Salutéjának kék kupolájával, kémlelve s mind nagyobbra táguló gyermekszemekkel látva, valahogy úgy, mint Fellini kis hőse az Amarcordban, hogy az az égbolt pontosan úgy fest, úgy dagad fölénk, mint a kilencvenéves Mester aktján az a hatalmas, kék női mell ... Alig tudok kikecmeregni ebből a végtelen mondatból, elvesztettem tájékozódási képességemet — a Mester, akár Füst Milán aggastyánja, szögbe törte a végtelent, két szempontból nézi —, és már végképpen nem tudom, ki közülünk a kilenc-, és ki a kilencvenéves ...

TOLNAI Ottó

NEMES FEKETE EDIT KERÁMIAIRÓL

Meg vagyok róla győződve, hogy Dévics Imrében már 1956-ban megfogantott egy leendő — Jugoszláviában az első — kerámiai művésztelep gondolata. Ekkor ásta föl képzeletben a kishegyesi földet, s gyújtott lángot az ottani általános iskola égetőkemencéjében. S amikor Mojak Petar és Aranka, Kosta Đorđević és Kalmár Ferenc 1959 nyarán találkát adott egymásnak e kemence mellett, a művésztelepi mozgalom legendás zászlóvivője nem is gyaníthatta, hogy az itt létrehozott kolónia majdan az ő nevét fogja viselni.

Nyilvánvaló, hogy a föld kihívást jelent az emberi kreativitás e csodálatos rejtélye számára, amelyről az alkotóknak sejtelmük van, s amelyet energiává alakítanak át. Kondor Béla, a kiváló festő és költő is talán ezért irányította e felé angyalát: „... Visszatért a semmiségbe, ahol minden megvan.” Dévics Imre Mića Petrović festővel együtt tudta, hogy csupán „fel kell ásni” e vidéket, felébreszteni benne az „alkotói semmit” — megalapítani a művésztelepeket —, s „valami mindig kicsirázik”.

A környékbeli művésztelepek — a zentai (1952-ben jött létre), a topolyai (1953), a becsei (1954) — mintájára alakult meg tehát 1959-ben a kishegyesi kerámiai művésztelep, amelynek munkájába csakhamar bekapcsolódott Nemes Fekete Edit is. Első művésztelepi évében, 1962-ben találkozott az alapítókkal: Kalmár Ferenc szobrásszal és Radmila Radojević festővel, valamint az egyetlen akkori „igazi keramikussal”, To-

gyerás Józseffel. Hozzá hasonlóan 1963-ban először vesz részt a művésztelepen két szobrásznő, a belgrádi Ana Bešlić és Mira Sandić. Nemes Fekete Editet indulásakor nem nyomasztották a nagy példaképek; már jól ismerte a kerámiát, s az újvidéki iparművészeti iskola kerámia szakának tanulójaként némi tapasztalattal is rendelkezett. Magának a művésztelepnek nem volt meghatározott programja; az építészettel való „kis szintézisre” s a grandiózus „útjelzőkre” vonatkozó elsődleges elképzelések lassan átengedték a helyüket az egyéni megformálású kerámiaplasztikának.

Akárcsak a többiek, Nemes Fekete Edit is lelkesedik a természetért: „napraforgókat”, „mákfejeket”, valamint „madarakat és kislányokat” készít mázas kerámiából. Az indulás idejéből fennmaradt az 1962-ben alkotott *Bagoly*, e mostani kiállítás legrégebb darabja. A most Ilokon majd Szabadkán bemutatott 100 művel Nemes Fekete Edit kettős évfordulót ünnepel: 25 éve van jelen a kerámiában, s 20 évvel ezelőtt, 1968-ban rendezte meg első önálló tárlatát Topolyán.

Az elmúlt negyed században létrejött műveit különbözőképpen lehetne csoportosítani: témakörök szerint, vagy mázas kerámiaira és patinás terrakottára, esetleg kerek formákra és fali plasztikára, és így tovább.

Az 1978-ban véget ért időszakból csupán két alkotást vizsgálunk meg közelebbről, az *Öregasszony libával* és a *Két barátnő* című patinás terrakottát, amelyek 1977-ben keletkeztek. Az *Öregasszony libával* ihletődje a kishegyesi utcákon gyakran látott, mindennapos motívum; azokból a gyermekkori emlékekből ered, amelyek a művésznő a tanyák világában eltöltött feledhetetlen éveivel kötődnek — ez a forma azonban nem felel meg Nemes Fekete Edit elhivatottságának. Felidézi ugyan a falusi környezet élményeit, érezteti a bő termés belső feszültségét, de ezek a kerámiák nem nőnek szervesen bele az opusba.

A *Két barátnő* ihletődje Nemes Fekete Edit vallomása szerint az a két vénkisasszony, akiknél városi iskolás korában lakott. Rendkívüli tisztelettel emlékezik szerénységükre és gyengédségükre, a magányos nők meddő életére, a polgári lakásra, a ruhákra a drapériákra és a rejtett szomorúság művirágaira. Ez az alkotás mintegy előhírnöke a későbbi törekeny, nyúlánk figurák „fájóan szép” sorozatának. A művésznő szemmel láthatóan alkotó módon élte át gyengéd természetüket, nem békélve meg azokkal a korlátokkal, amelyek közé az élet a belenyugvókat zárja. A kihűlt emlékezés „újjógiikus” függőlegesének méltóságába öltöztette őket, míg ő maga homlokegyenest ellenkező módon szembeült az élettel.

Kiállításának tanúbizonyossága szerint Nemes Fekete Edit kölcsönös függőségbe állította az anyagot, amely az élet összességét jelenti — „Föld, minden itt kezdődik és itt végződik”, 1983 —, azzal az anyaggal, amely neki magának teszi lehetővé az akciót, az egyed alkotó módon átgondolt életét. Keserű élettapasztalata a földet számára „az életet je-

lentő mágikus görönggyé” teszi, a természetnek s a benne levő embernek, mindennek a gyűjtőhelyévé és kiindulópontjává.

A föld életet ad, amely a bizonytalan befejezésbe nyúlik; az egyén egyetlen lehetősége a méltóságteljes állhatatosság (akció) a természet törvényeivel összhangban, mert ebből a körből kitörni lehetetlen. Az akció méltósága szemben áll a szeszélyes természetben vergődő bábokkal; a természet viharainak kiszolgáltatva áll a nő, s mégis, mindennek ellenére „minden nő továbbra is szül gyermeket”, ezért Nemes Fekete Edit ősi aktivizmusának motívuma: nő = föld.

Az „alkotói semmit” agyagfoltokba borítva, mint amikor gyermekkori személyiségét vetítette a semmibe, az alkotói elvonatkoztatás foltockáiba burkolta. Nemes Fekete Edit ma az anyákat, gyermekeket és emlékvilága más kedves alakjait formálja meg. Egyforma agyagruhájukban egyéniségükkel válnak ki a hasonlók közül. A földanya, s a föld-asszony alkotásaiban az anyag és az érzélem szimbiózisa, egyidejűleg művészet és szükségyszerűség! A tapasztalt kéz spontaneitása, s az elvékonyított agyagfolt engedékenysége szolgálja a művész alkotói kifejezését; a formák az érzelmi feszültség hatására hajlanak és hullámzanak. A patina alatt a terrakotta kezdet és vég nélküli, időtlen életet él. Csupán autentikus lexikája által lehet felismerni, amely elsősorban magának az anyagnak a természetét tartja tiszteletben, természetes kifejezőképességének méltóságát, amely a művész társául szegődik vitális akciójában.

Az agyagdrapériák természetesen hullanak alá a titokzatos vertikálisokról, vagy eltakarják a görcsbe rándult magányosságot, esetleg szét-hasadva lemeztelenítik az emberi valót, lebegésükkel az eltávolodást sejtetik, redőkkel és terjedelmükkel hovatarozásukról tanúskodnak. Az anyagdrapériák zsebkendők a siratóasszonyok gyászruháin, a magány bugyrai — védenek a széltől, a hovatarozás jelei, zászlókként életet hirdetnek, máskor pedig az emlékezés nyugtalan vagy elnehezült rétegei. Ezek alatt a rongyok és burkok alatt konkrét, néven nevezhető lények fiziognómia nélküli szelleme remeg. E formák létrejöttét is legtöbb esetben kedves lények távozása ihlette, akiknek a neve immár csupán emlék. Az emlékeknek nem kellene az arcok, ezek az emlékek annak a hangsúlyozott érzelemnek a cizellált kifejezései, amely mind a szerzőhöz, mind a nézőhöz közel álló megsejtés formáit építi.

KARTAG Nándor fordítása

Bela DURANCI

FERDINAND KULMER VILÁGAI

Modern Művészetek Múzeuma, Belgrád, 1988. január—március

Azt a festőt, aki túl van a hatvanon, és aki immár több mint három évtizede képzőművészeti életünk hivatalos élvonalába tartozik, nagyon